

КОНОТОПЩИНА ЧАСІВ КИЇВСЬКОЇ РУСІ.

Перед тим, як детальніше розглянути гіпотезу, що Конотоп - це Липовицьке князівство, давайте з'ясуємо, куди входили наші землі на початку централізації Київської Русі. Починаючи з 882 року Новгородський князь Олег переміг племінний союз кривичів, підкорив собі Смоленськ, в цьому ж році завоював Київ, розпочавши цим збір слов'янських племен - Київську Русь. Під 883 роком літописець Нестор зауважує: «Почав Олег воювати проти древлян і, підкоривши їх, брав з них по чорній куниці». Наступного року «відправився Олег на сіверян і переміг їх, і наклав на них легку данину, і не дозволив їм платити данину хозарам, мовлячи так: «Я ворог їм і платити Вам не потрібно». Таким чином, сіверські племена разом зі своєю територією ввійшли до Київського князівства. Центром сіверян, як відомо, було місто Чернігів, яке згадується в літописах під 907 роком. Першим князем Чернігівського князівства був Мстислав Володимирович (після Листвянської битви 1024, в якій він переміг Ярослава Мудрого). Чернігівські князі постійно воювали за Київський стіл і деякі з них навіть княжили там. В 1096 році з Чернігівського князівства виділилось Сіверське, центрами окремих володінь стали Путивль, Рильськ, Трубчевськ, Курськ, а головним містом був Новгород-Сіверський. Формально новгород-сіверські князі підпорядковувалися Чернігову, але фактично проводили свою незалежну політику, яка йшла врозріз з інтересами чернігівських князів. Ця політика в основному виражалась в постійних, далеко не мирних контактах із степом, тобто половцями. Про події тих часів нам відомо з літературно-історичної пам'ятки «Слово о полку Ігоревім».

В 1185 р. Новгород-Сіверський князь Ігор Святославович вирушив у похід проти половців і, не одержавши підтримки від князів-сусідів, програв битву і потрапив у полон. Новгород-Сіверська земля першою отримувала всі удари кочовиків і тому на протязі десятиліть випрацьовувалась практика самостійних дій по захисту своїх земель. Виростали нові міста-фортеці, зводились укріплені городища, зростала бойова майстерність військових дружин. Але і великокняжий Київ докладав зусиль для оборони своїх територій, розуміючи звідки йде загроза. Тому князі стольного града Києва надавали допомогу місцевим князкам в укріпленні порубіжних територій, дозволяючи зводити все нові і нові укріплення. Кожне таке укріплення — це в майбутньому нове містечко. Так поступово Чернігівська земля, а пізніше Новгород-Сіверське князівство вкрилось мережею населених пунктів.

Найбільшими містами Посейм'я були Курськ і Путивль. Курськ згадується в літописах наприкінці XI століття, а Путивль — під 1146 роком. Курськ, як укріплене містечко, був заснований на верхів'ях р.Сейм, а Путивль — у нижній її частині. У другій половині XII ст. Путивль став стольним містом однієї з ліній чернігівських князів Ольговичів. На той час це було велике місто, яке виконувало не тільки оборонні функції, а й активно вело торгівлю. Повноводна річка Сейм давала змогу використовувати її як один з торгівельних шляхів. В Путивлі того часу уже були кам'яні споруди, це довів вчений-археолог В. Богусевич, відкривши залишки храму кінця XII століття, до речі, це єдина відома на наш час мурована давньоруська споруда на Сумщині.

Мабуть, наша територія, заселена невеличкими поселеннями і селами, входила до Путивльської волості. Волость у Давній Русі - це територія, підпорядкована єдиній владі князя або монастиря. Тому давайте трохи детальніше розглянемо хронологію подій навколо Путивля, щоб мати уявлення, що ж робилось і навколо нашої території, сьогоденної Конотопщини.

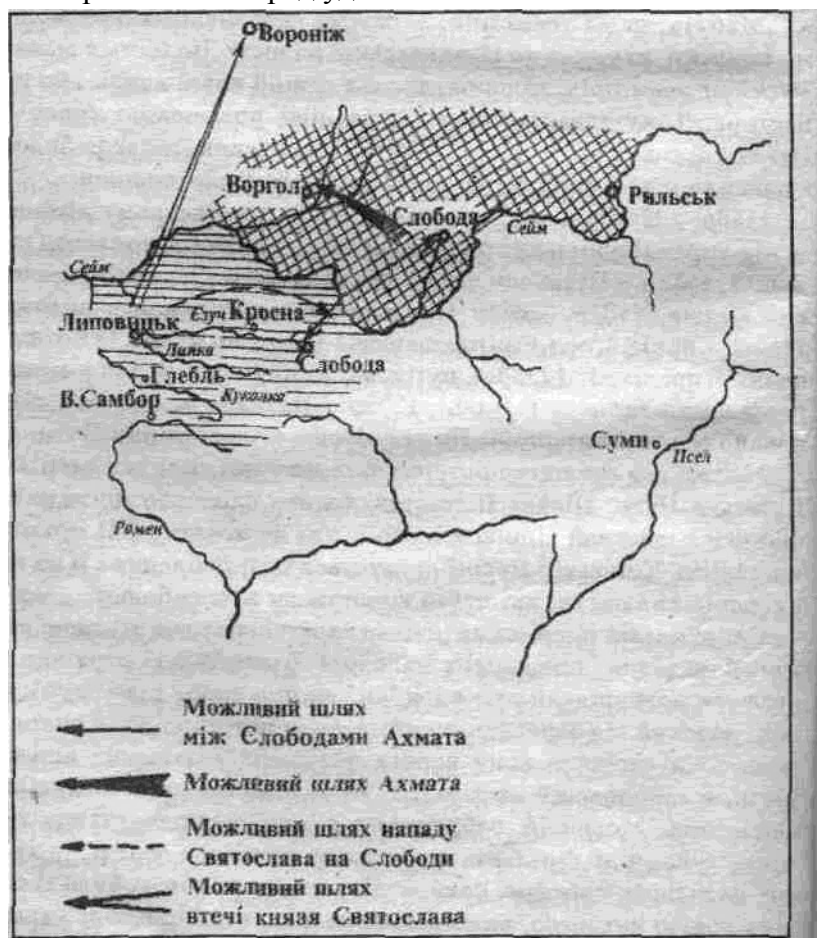
1146р. - Путивль вперше згадується в Іпатіївському літописі — під управлінням новгород-сіверського князя Святослава Ольговича, 1149р. - Путивлем володіють Ольговичі - династія сіверських князів, 1152р. - біля Путивля вперше з'явилися половці, 1185р. - похід Ігоря Святославовича проти половців («Слово о полку Ігоревім»), 1223р. - путивльські дружини брали участь у битві проти татар на р.Калці, 1239р. - Путивль розорено і зруйновано монголотатарами. Це всі літописні згадки про Путивль.

Майже два століття протрималась могутня держава слов'ян -Київська Русь. Цікава її історія, багато написано досліджень про цей славетний відрізок історії, але на початку XII століття могутність Київської Русі підринається роздробленням її на ряд удільних князівств, які часто ворогували між собою.

Слов'янські племена захищали свої поселення, мужньо вдаючись до різних військових маневрів. Візантійські історики VI століття розповідали про слов'ян, як про свободолюбивий народ, далекий від агресивних дій. А коли потрібно було захищатись, то зустрічали вони ворога в лісових хащах, на берегах річок, в заболоченій місцевості. Як повідомляє нам візантійський історик Маврикій, озброєні слов'яни були невеликими списками, луками зі стрілами, змоченими у зміїній отруті, деякі з них мали щити та бойові сокири. Перемогти їх можна було тільки військовою хитрістю, виманюючи на відкритий простір, удавши відступ.

На початку XII століття в Київській Русі починається період розпаду великого державного об'єднання на удільні князівства. Окремі князі, які виходили з підпорядкованості Києву, вели самостійну політику щодо сусідів, вирішували воєнні питання, розвивали своє господарство і вели торгівельні справи.

Часто невеликі князівства воювали між собою, чим ослаблювали власні сили. Все це не сприяло ні економічному, ні політичному зростанню удільних князівств. У XII столітті на території Чернігівсько-Сіверської землі існували Чернігівське, Новгород-Сіверське і Муромське князівства, трохи пізніше ці князівства розпались на ряд уділів.

І ось, коли Київська Русь переживала всі ці проблеми, на початку XIII століття до її кордонів насувалась нова біда - монголо-татари. Були зроблені спроби захищатись, але нескоординовані дії князів, не надана вчасно допомога приводили до поразки за поразкою. Мужньо захищали свої міста і городища русичі, але сили були нерівні. В 1239 році були підкорені Чернігів, Путивль, Глухів. Так наша територія підпала під владу монголо-татарської орди. Через рік після тривалої облоги пало місто Київ. На завхоєній території татари встановили свої порядки. Князівства були розділені на так звані баскачества (області), які підпорядковувались баскакам - збирачам дані. Руському князю, щоб підтвердити своє право на княжіння, потрібно було їхати в ставку ординського хана і отримати ярлик. Для отримання ярлика необхідно було показати свою лояльність і покірність ханській адміністрації. За часів панування татар на нашій території, у другій половині XIII — на початку XIV століть, поряд з Чернігівським, існують ще ряд князівств: Новгород-Сіверське, Путивльське, Курське, Глухівське, Стародубське, Трубчевське, Рильське, Липовецьке, Брянське, Козельське, Вирське, Любецьке, Сосницьке, Бахмацьке, Лопастинське, Карагівське, Сіовське, Видизьке та інші. Перелік князівств дає повне уявлення, наскільки монголо-татарські хани старались ослабити могутність краю такою роздробленістю на незалежні одне від одного князівства. Територія Чернігово-Сіверщини підпорядковувалась Курському баскаку. У переліку князівств допитливий читач, мабуть, вже помітив, що згадується і Липовецьке князівство. В енциклопедичному виданні, звідки взята інформація, міста розміщені не по алфавіту, і якщо уважно подивитись на карту, то можна зробити спробу локалізації Липовецького князівства самостійно.

В літописах є єдине повідомлення про Липовецьке князівство, пов'язане з конфліктом, який стався у 1283 році з ханським баскаком Ахматом. Що ж це був за конфлікт, спробуємо розібратися.

Ординська адміністрація не тільки роздробила територію на невеличкі князівства - уділи, але й давала право баскакам утворювати свої слободи, тобто села, які підпорядковувались тільки татарам і взагалі не підкорялись князю, на території, якого вони були утворені. В ці слободи тікали прості люди, які не витримували подвійного гніту - платити податки князю і дань татарам. В літописі згадується, що в князівстві Рильсько-Воргольським, де князував Олег, були утворені дві такі слободи. І ось князь Рильсько-Воргольський Олег і його родич князь Липовецький і Святослав поїхали в орду і доповіли хану Телебузі про ці слободи. Можливо, що баскак Ахмат без дозволу хана, самостійно утворив ці села для власного

збагачення. Величезна підкорена і територія не давала змогу хану особисто контролювати ситуацію в баскачествах, а його підлеглі адміністратори творили що \ самі хотіли. І мовив хан Телебуга: «что будет ваших людей в і свободах тех, те люди выведете во свою область, а свободы та разгонита». Хан дозволив самостійно вирішити питання князям. Олег і Святослав розігнали ті слодоби, повернули своїх людей, але конфлікт тільки розгорався. Ахмат, як повідомляється . в літописах, поскаржився на дії князів царю Ногаю про те, що зробили князі руські і ще додав те, чого не було, мовлячи, що нібито Олег і Святослав вирішили не підкорятися Ногаю взагалі. Виникає питання, чого їздили до хана Телебуги Олег і князь липовецький Святослав і хто такий царь Ногай? Відомо, що орда була поділена на тьми (*тьма — це військовий підрозділ кількістю 10 тисяч воїнів*). Одним таким темни-, ком був Ногай, який весь час рвався до керівництва всією ордою. Мабуть, територія Чернігів-Сіверщини підкорялась Ногаю з його баскаками, а князі Олег і Святослав скаржились не Ногаю, а самому хану Тедебузі, якому присягали на вірність, отримуючі ярлики на княжіння.

Ногай вирішив сам перевірити справу і викликав до себе князя Рильсько-Воргольського, щоб розібратись, нарешті, в конфлікті. Олег вирішив не їхати до Ногая, а поїхав до Телебуги, чим і викликав гнів темника. Поки князь Олег був у від'їзді і зустрічався з ханом, Ногай відіслав до князівств Липовецького і Рильсько-Воргольського озброєних татар і ті пограбували князівства, взявши в полон бояр і служивих людей. Князь Святослав Липовецький з невеликою дружиною сховався в лісах Воронізьких. Одного разу, коли на територіях хазяйнували татари, князь Святослав погромив їх, чим викликав велике обурення Ногая і баскака Ахмата.

Коли повернувся Олег від Телебуги, то був обурений діями ;

Святослава, який самостійно прийняв рішення воювати з татарами. За такі дії з орди був даний наказ вбити Святослава, що і зробив Олег, підкреслюючи свою покірність хану. Але недовго і прожив Олег, брат Святослава Олександр убив його разом з синами, чим і догодив Ногаю і Ахмату. Можна додати, що ці події відбувалися в зимовий період, і ми зробимо спробу локалізувати місце Липовецького князівства, розглянувши також інші версії, які висловлюють різні історики.

Міста, які згадуються в древніх літописах, називаються -літописними, якщо вони знаходяться на територіях сучасних міст і під час розкопок там знаходять матеріальні підтвердження їх існування, а отже без заперечень можна сказати, що їм 700 років, а то і більше.. Таке місто має гордитись своєю славною історією. Отже, Липовицьк в літописах згадується і згадується «як місто, де князь Святослав відкрито виступив проти ординського панування, яке тривало на той час більше 40 років». Не часто тоді траплялись такі виступи. Татари вщент розгромили Липовицьк, пограбували і Рильсько-Воргольське князівство. Серед учених існує декілька версій щодо до знаходження Липовицького князівства. Видатний російський історик Карамзін вважав, що воно знаходилось біля сучасного м.Липецька, що в Росії, преосвященний Філарет Гумілевський локалізував його ближче до М.Суми, історик А.Бунін - біля Білопілья Сумської області, В. Єнуков, сучасний російський історик відстоює точку зору, що це місто знаходилось біля м. Курська, ще один історик із Росії В.Кучкін - Липовицьке князівство ставить в межах сучасного Глухівського, Кролевецького і Конотопського районів. Як бачимо, місцезнаходження «фантомного» князівства цікавило і цікавить не тільки місцевих краєзнавців. Для того щоб знайти, де ж знаходився Липовицьк, давайте ще уважно переглянемо літопис і побачимо, які топоніми згадуються поряд з ним. Згадуються: м. Рильськ, м. Воргол, Ахматові слободи, село Туров, в якому татари покинули забитих ними полонених і пішли в Орду. Ще згадується м. Курськ, де знаходилась ставка баскака Ахмата, кожен із істориків, опираючись на згадані населені пункти приводили в своїх працях ці назви як підтвердження своїх версій. Сучасний Липецьк, розташований на р. Воронеж, а в літописах згадуються Воронежські ліси. Біля Курська існує село Липино, де на думку В. Єнукова і розміщалося Липовицьке городище, начебто не далеко і сучасний Воронеж, що в Росії. Прихильники Сумської версії для підтвердження своїх висновків приводять документальну згадку під 1571 роком, що міститься в розкладі шляху сторожових станиць, ось це місце: «От Путивля станицам перевезтись Семь в Дороголиёве, на усть Вири, да ехати Виром вверх, да перелезти Виру у Хосатина на усть Рудм, да ко Пселу, а Псел перелезти у Липен-скаго городища, да в проходьі, на верх Боровни, да Боровнею на низ, да через колодезь Рядом, да в Ворсклу, а Ворсклу перелезти у Бу ен Борку в Лосицах». Ця цитата взята із наукової статті А. Буніна «Где находились города Липецк й Воргол, а также й другие места упоминаемые в летописях под 1283-1284 гг.?» Взагалі і на Україні, і в Росії існує багато містечок і сел з корнем «лип», різні Липняки, Липки, Липочки, Липяни і інші. Трапляються навіть однакові назви. Якщо подивитись на сучасні карти, то можна знайти безліч одноіменних Попівок, Соснівок і т. далі. Згадане Липовицьке городище під Сумами дійсно існувало, це підтвердили археологи. Але географічне розміщення цього городища досить невідоме, щоб відтворити події, які згадувались в літописах. Там згадується, що каральний загін татар спочатку прийшов у м. Воргол, потім у Рильськ і Липовицьк. Відомо, що татари йшли з південно-західного напрямку, і якби дійсно там існував Липовицьк, то вони б першим його і пограбували і знищили.

Повернемось до версії В.Кучкіна, яка приводиться в академічній статті «Летописные рассказы о слободах баскака Ах-мата». Вчений детально проаналізував події того часу і дійшов висновку, що згадуване м. Воргол знаходилося на р. Сейм в Кролевецькому районі, м.Рильськ — це і є нинішнє місто в і Росії, недалеко від Путивля, а Липовицьк він локалізує біля | села Старий Город, що розташований на р. Свала, правій притоці р. Сейм. Тут поряд протікає річка Липовий Колодязь і неподалек є поселення Липки. Воронежські ліси знаходяться неподалік м.Шостки. Ця версія найбільше вірогідна, якщо брати до уваги місто Курськ, де під час літописної згадки знаходилась монголо-татарська ставка - центр контролю за руськими містами, куди збиралась данина. Таким чином, історична наукова стаття В. Кучкіна підтверджує той факт, що події розгортались десь в наших місцях. Трохи пізніше з'явилась ще. одна версія - Конотопська. Як уже згадувалось, місцевий краєзнавець І. А. Лисий першим заявив про те, що Липовицьк і є нинішнім Конотопом. Для підтвердження цієї гіпотези він приводив згадку з праць видатного історика, нашого земляка О. Лазаревського про «липинские бортные ухажья», які розміщались по долинах, неподалік р.Липки, яка протікає по Конотопському району. Він ще вважав, що с. Підлипне називається так тому, що знаходилося під містом Липовицьк (тобто Конотопом). Версія і залишилась би версією, якби не археологічні дослідження 1997-98 років. Невеликі розвідки дали свої результати, на території нашого міста було знайдено чимало кераміки, металевих виробів періоду Київської Русі. А це вже матеріальне свідчення того, що тут існувало якесь поселення, або навіть і місто. Як розвивались події згідно конотопської версії, ми розглянемо трохи пізніше.